

El castell de Montgat, quan hi era

He travessat el riu Besòs a peu, que aquest mes d'agost l'aigua no la coneix i és fàcil, i cap a llevant per horts de pagesos que s'afanyen. Les cases de Badalona enfilades, lluny del camí, i els que treballen la calç rasant les muntanyes veïnes. I és que això va de turons, de les altures que tinc davant, d'aquesta muralla de terra i pedra que amaga els pobles de la marina, i que els romans en deien el *promontorium lunarium*, i més endavant serà «la famosa muntanya i castell de Montgat», ulls de la gent que des de l'any mil vigila la costa per avisar perills, «sirve para proteger esta costa contra las incursiones de los berberiscos». Al recer del turó, a llevant, poca cosa, barraques de pescadors i la torre medieval de defensa de Ca l'Alsina, que encara hi és.

Coses hi ha als llibres del turó de Montgat, per lligar un fil que comença amb tribus sense història que ja s'estaven sobre aquest penya-segat que el mar llimava quan les ones tocaven les roques, que continua amb una torre de vigilància i després amb una casa forta que sembla un castell.

En temps medievals els que tot ho decidien a Barcelona hi tenien un vigilant per guaitar, fer foc de nit i fum de dia, si de la mar s'acostaven forans amb males intencions. Queda certificat que el dia 8 de març de l'any 1365 manen pagar «a la guarda de Montgat per la meytat de son salari, com apar en lo semestre de Miquel Aguilar, clavari de dit temps, en la qual partida se rahona que entre lo señor Rey, y la ciutat ere avengut que les parroquias vehinas deuen pagar l'altra meytat». I que les parròquies digui que si, que hem de menjar.

Es passaven una vida amb l'esguard en la llunyania, on gairebé mai no hi ha res, com el frare que en mig de Montserrat resa sense demà. I quan aquesta gent ja no eren útil pel servei els recollien en un hospital, com li va passar l'any 1407 a l'habitant atropellat del turó de Montgat i a un company seu

del turó de Montjuïc, que deixen la feina «per sa vellesa y falta de vista, perquè havian ben servit y eren pobres». Tot-hom parla del turó de Montgat, però de fet aquí hi havia, i hi ha, dues altures, ara disminuïdes, l'esmentat i el turó que un mapa en diu d'en Xam, separats per una petita depressió que els comunicava, i que és per on ara passa l'antiga carretera nacional.

Tornem la paraula als barcelonins, que els dia 22 de març de l'any 1400 diuen que «fou deliberat que fos edificada la capella de Sant Joan Baptista y Evangelista, Sant Roch y Sant Sebastià a la montanya de Mongat, alou de la ciutat, que Pere Carbonell un de las guardas demanava licència». I li varen donar, edificant una ermita mínima, de les que decoren tants recons. Silenci dels papers d'aquest espai de pietat, però hi ha un mapa de l'any 1739 que la situa dalt del turó d'en Xam, i diu, «hermita de San Juan, arruynada».

Després d'estar a la intempèrie, o sota un sostre de canyes, i quan plou cap a l'ermita, que té sostre, generosos els que manaven, ordenen als paletes una torre de guaita ben feta de pedra, i va ser cap a l'any 1521. Un temps quan la costa mediterrània es va poblar d'aquests edificis de vigilància, i per amagar-se la família dels malfactors que venien del nord d'Àfrica, a robar i fer esclaus. I un dia, segurament més d'un dia, l'atmosfera va jugar amb els llamps i l'edifici va trontollar. El 28 de febrer de 1642, «apar que lo llamp ferí en la torre de Montgat, y per dita rahó se feren las obras convenientes per lo reparo de dita torre». De fet en diuen torre però ja no era només això, que en data desconeguda edificuen una casa forta que, amb desmesura, tothom coneix com el castell de Montgat, que s'hi estan un quants soldats al petit estatge.

Arriba la guerra dels Segadors i el maig de 1643 hi ha notícia d'un fet greu: «Havent tingut notícia lo die de vuy est Capítol de la Santa Iglésia de Barcelona que don Francisco de Ayguaviva, veguer de la present vegueria, per orde del excellentíssim senyor lochtinent y capità general de la magestat del rey, nostre senyor, que Déu guarde y conserve molts anys, anant-se'n lo noble don Galceran de Semmanat, canonge desta santa Iglésia y vicari general, al temps que s'arribat al loch de Sant Andreu de Palomar, lo ha capturat y des de allí lo ha

aportat al castell de Montgat, a hont està detingut. Y a bé tot est Capítol junt, conciderant lo gran perjudici que de aquesta acció resulta contra lo estament ecclesiàstich y ses llibertats, se és resolt tot junt de anar a representar-o a sa excel·lència, suplicant-li fos servit de restituir-nos a la persona del dit senyor don Galceran».

Una notícia del 8 de novembre de 1648 tracta de «las obras se han de fer en la casa, y torre de Mongat». L'especialitat militar de l'indret passaria trista factura de violència i mort. La guerra esmentada arriba a les acaballes, mesos abans, però, en aquest indret assolellat al costat del mar, Montgat pacífic, redós de pescadors i quatre cases, les coses van malament i patiran la destroça més gran de la seva història. És el dia 25 d'agost de l'any 1651, quan dos mil soldats del rei Felip III varen rendir a l'entorn del castell sis-cents soldats d'infanteria i cent cinquanta de cavalleria. «Tomáronse ochenta cavallos que estaban al rededor de la torre y en las caserías; degolláronse muchos que estaban desnudos y no tuvieron tiempo para retirarse. Traxéronse pocos prisioneros porque mas los quisieron matar que prenderlos. La torre se puso en defensa, pero a pocos cañonazos se rindió, dentro avía cantidad de pan de munición, vino y avena para los cavallos y el conde de Haro dexó en ella veinte y cinco hombres de guarnición».

Després de respirar asseguts, esquitxats de sang, imaginant la matança, toca resseguir pàgines més tranquil·les dels viatgers que passen per aquí i diuen alguna cosa. El primer és Estevan Corbera, que l'any 1678 assenyala que, «a dos leguas de Mataró está Vilassar al pie de la montaña, a una el Mas Nou, y a media el promontorio de Montgat, con su torre, y atalaya», que després de la guerra continuava dret l'edifici. I al cap de set anys Ambrosio Borsano diu poca cosa, «pasase la torre de Montgat, y a poco mas de una legua állase otro lugar que se dice Alella». El 1700 Bernardo José Olives de Nadal senyala que «es el camino todo llano, solamente se encuentra una pequeña montañuela llamada Montgat con un antiguo castillejo en la cima (del cual se habló bastante en otro tiempo)», potser una referència a l'escabetxina.

A la guerra de Successió l'indret també va ser escenari del conflicte i amb la victòria de les tropes castellaness sembla que

el «antiguo castillejo» és enderrocat. Poc després, cap a l'any 1720, el comte de Darnius, que escriu un tractat dels camins principals de Catalunya, senyala que el de la costa «va a pasar el río Besós a vado, después en Badalona, poco después atraviesa el coll de Mongat (...) este camino es bueno, llano y carretero, siguiendo casi siempre la orilla del mar, menos en la subida y baxada de Mongat».

I ara toca parlar d'aquesta «subida y baxada», que m'ha tingut entretingut molt de temps per tal d'esbrinar per on es passava abans que tallessin el turó pel mig, separant el de Montgat i el d'en Xam. Amb els plànols de 1739 i 1773, la cosa finalment ha quedat clara. El Camí Real, en arribar davant els turons els envoltava tot pujant pel costat del turó d'en Xam, i en arribar al collet girava cap a mar i baixava pels que ara son els carrers de Catalunya i de Mar, trobant les barraques de pescadors, un hostal i el mas de Ca l'Alsina, amb la torre de defensa que encara vigila, sota el turó i els sotrac del tren.

¿Quan varen tallar el turó per obrir pas al nou Camí Real de Madrid a França? El plànol de l'any 1773 ensenya que encara es feia servir el camí antic, i es probable que es tracti d'un document informatiu en el procés de la reforma viària que, entre d'altres, planificava Miguel Moreno, l'autor. No devia passar massa temps que dividissin els turons, formant un camí nou, però, a diferència de la carretera actual que circula plana, amb el desmunt varen deixar un desnivell en forma de pujada i baixada.

L'any 1783 el nou camí és apunt, i el baró de Maldà diu: «A dos quarts de vuit vèiem ja cerca a la muntanya i castell de Montgat, que s'avança al mar. Xano-xano nos hi anàvem acostant, de modo que a tres quarts de vuit tocats passàrem per la carretera de muntada i baixada al custat de dita muntanya i fortalesa, entrant ja al camí recte, casi a la vora de mar, fins a Calella». Dos anys després: «Pasat lo poble prou gran de Badalona, que dista de la ciutat de Barcelona hora y quart, se troba, mitja hora después, lo castell de Montgat sobre de una montanya de son nom que se abanza al mar, el que queda sota, y a la vora un casulot luego de deixada la montanya; dalt, en la fortalesa de Montgat, que té la dita governador, hi ha sens

est alguns pochs soldats y canons per guarda de la costa de moros y corsaris; al costat de la montanya que se deixa a la vanda dreta, pasa la carretera com que la divideix».

El 1786 el viatger Francisco de Zamora escriu: «Pasamos por debajo del castillo de Mongat, cuya situación sobre la misma orilla del mar, y en una grande eminencia, le haze muy seguro». Un any després, «pasé por baxo del fuerte de Mongat» mentre «havia a la vista tres javeques argelinos y tenían miedo los naturales».

Es gràcies a Zamora que es conserven molts detalls, en la descripció de l'any 1790: «seguimos nuestro camino, subiendo a ver el castillo de Mongat, por cuyo pie pasa la carretera. Este fuerte se halla situado sobre un montecillo bastante elevado y escarpado, cuyo pie vaten las olas. La fortificación no es más, en substancia, que una atalaya con cuatro cañones. Las vistas que desde el se logran son muy hermosas descubriéndose desde Monjui a la punta de Vilasar. Hay un gobernador de menor graduación.

Como careze de agua tienen obligación a llevarle una carga diaria los pueblos de San Andrés, Santa Coloma, Badalona, Tiana, Alella, Tayá, Vilasar, Premiá, Cabrera, en una especie de recompensa a la defensa que este castillo les ha prestado de los moros en todos tiempos. Los pueblos arriendan esta carga pagándola entre todos. El actual gobernador es muy aplicado, y con la tropa que va de guarnición al castillo a plantado de biña hasta lo mas escarpado del monte. Al pie del se hallan las casas que llaman de Mongat, que son vecindario de Tiana».

I és prou coneguda la batalla de l'any 1808 contra els francesos, quan els defensors del castell varen haver de fugir per mar. De fet, va ser la darrera vegada que en parla la història, després fum i un tren que travessa el turó.

Els plànols del castell

I ara cal fixar-se en dos magnífics plànols que ens acosten la imatge clara de l'edifici tal com era el segle divuit. El de l'any 1739, és obra d'un personatge de gran relleu, Miguel Marín Truq, tinent coronel, enginyer en cap dels exèrcits i casernes

reals, i director del Principat de Catalunya. Marín va participar en nombroses obres de reforma i nova construcció militars.¹⁴

El «Mapa de los contornos de la torre y cassa contigua de Mongat», de l'any 1739, dibuixa la planta dels dos turons, amb els camins d'accés. Tot seguint el camí de Barcelona a Montgat, que els envolta, i al costat de la platja, hi ha quatre edificis, un és l'hostal de Montgat (e) i al davant hi ha una casa amb una torre que no diu on és, però que es tracta de Ca l'Alsina. Notem les roques del penya-segat que reben les ones del mar. Senyala la situació de la torre (a), la casa forta al costat (b), i dues estructures arruïnades, les cavallerisses (c) i l'ermita de Sant Joan (d) al turó d'en Xam.

El segon mapa de 1739 senyala el «Perfil y elevación de la peña y torre de Mongat. Plano y perfiles en grande de la torre y cassa contigua de Mongat». Hi ha un dibuix del perfil de turó amb els edificis a la part alta. Al plano de la planta es senyala la torre (a), la casa forta veïna (b), i a dins, la cisterna (c), la cuina (d), l'habitació de l'oficial (e), les habitacions dels soldats situades al primer i segon pis (f), les latrines (g), el pont llevadís de la torre (h), la muralla amb espitlleres (i), i l'edifici de la cavalleria arruïnat (k). També hi ha dos perfils de l'edifici vist des de dues perspectives diferents.

El plànol de l'any 1773 és de l'enginyer militar Miguel Moreno, en aquells moments director de fortificacions i obres del Principat a la província de Barcelona, planejant trams del nou Camí Real que havia ordenat el rei Carles III. I aquest mateix any treballava en «la nueva carretera que de la plaza de Barcelona se dirige a la de Lérida».¹⁵

El «Plano de la casa fuerte llamado Castillo de Mongat», de l'any 1773, és un dibuix de la planta dels dos turons amb els edificis, els camins d'accés, i el Camí Real de Barcelona cap a

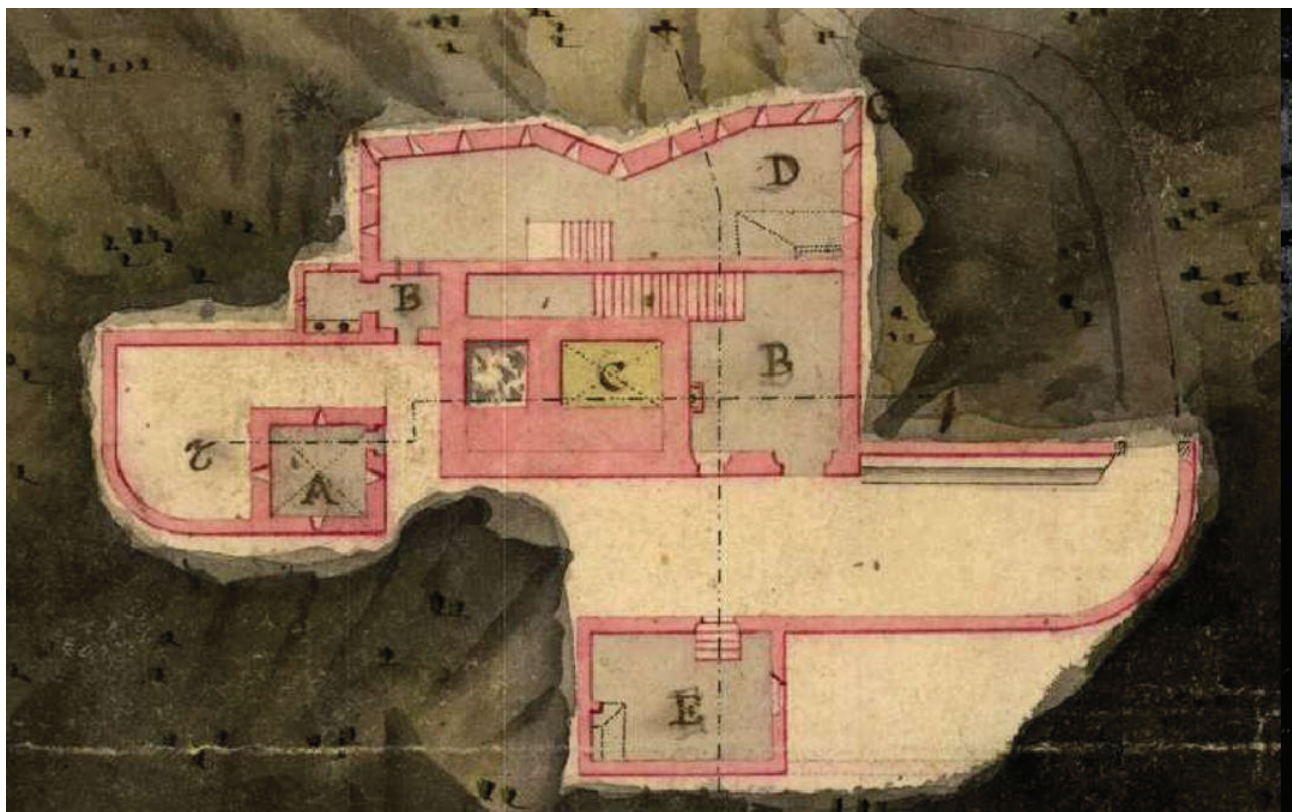
¹⁴ Miguel Marín. *Mapa de los contornos de la torre y cassa contigua de Mongat. Barcelona, 3 de octubre de 1739*. AGS. Sig.MPD,20,021. Miguel Marín. *Perfil y elevación de la peña y torre de Mongat. Plano y perfiles en grande de la torre y cassa contigua de Mongat. 3 de octubre de 1739*. AGS. Sig. MPD, 20, 022.

¹⁵ Miguel Moreno. *Plano de la casa fuerte llamado Castillo de Mongat. Barcelona, 12 de noviembre de 1773*. Archivo Cartográfico de Estudios Geográficos del Centro Geográfico del Ejército. Sig. Ar.F-T.7-C.3-213.

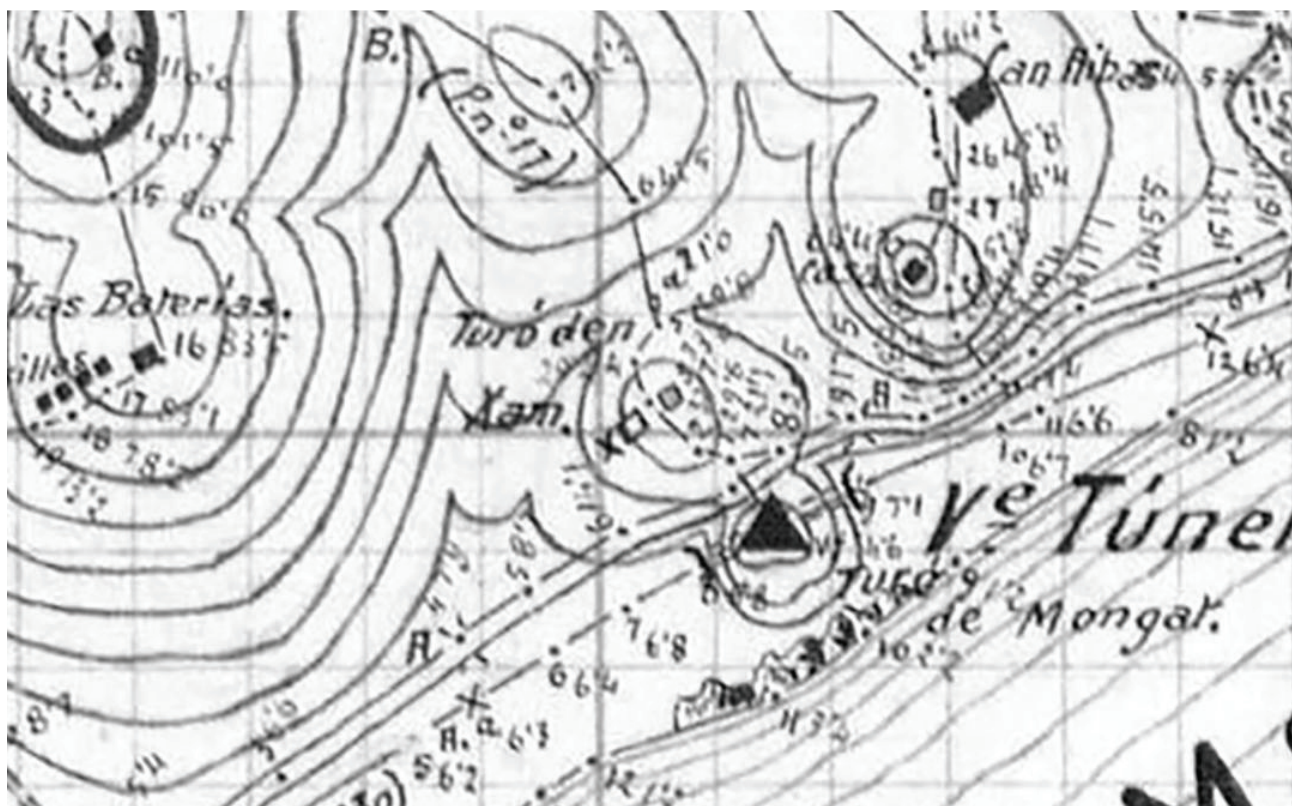
Mataró, que els envolta i passa per les que anomena cases de Montgat (f). Notem les roques del penya-segat que reben les ones del mar. En quant a l'edifici hi ha senyalats els diversos espais: la torre (a), la casa forta (b), la cisterna (c), la cuina i caserna (d), l'habitació de l'oficial (e), i la muralla amb espitlleres (g). També hi ha dos perfils de l'edifici vist des de dues perspectives diferents.

He trobat escrit, sense detalls i en textos moderns, que el castell va ser enderrocat després de la guerra de Successió, i reconstruït. Potser va ser així, però la ruïna de les cavallerisses al plànol de 1739 fa sospitar que si hi va haver destrucció potser es va centrar en algun element extern, com les muralles. Notem que els dos plànols ensenyen els mateixos edificis, i el segon enginyer copia el primer, però aporta algunes modificacions. En el cos de la casa forta hi ha variació a les taulades, una porta nova i s'amplia l'espai dedicat a latrines. La torra és la mateixa, i el petit edifici proper, l'esmentada ruïna de les cavallerisses, s'ha convertit en l'habitació de l'oficial, amb llar de foc. I si abans el perímetre defensiu es limitava a la casa forta, ara hi ha una muralla amb espitlleres que tanca les tres construccions.

El castell ja no hi és, ni els pirates, ni el llarg camí al costat de les platges, solitari. Ho deixo aquí, mentre pujo dalt del turó, ermità d'històries.

Detall de la planta del castell al plànol de Miguel Moreno, de 1773.

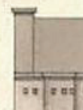
Els dos turons, al plànol, «Término municipal de Tiana» (10/1/1919).
Centro Nacional de Información Geográfica.

Explicación.

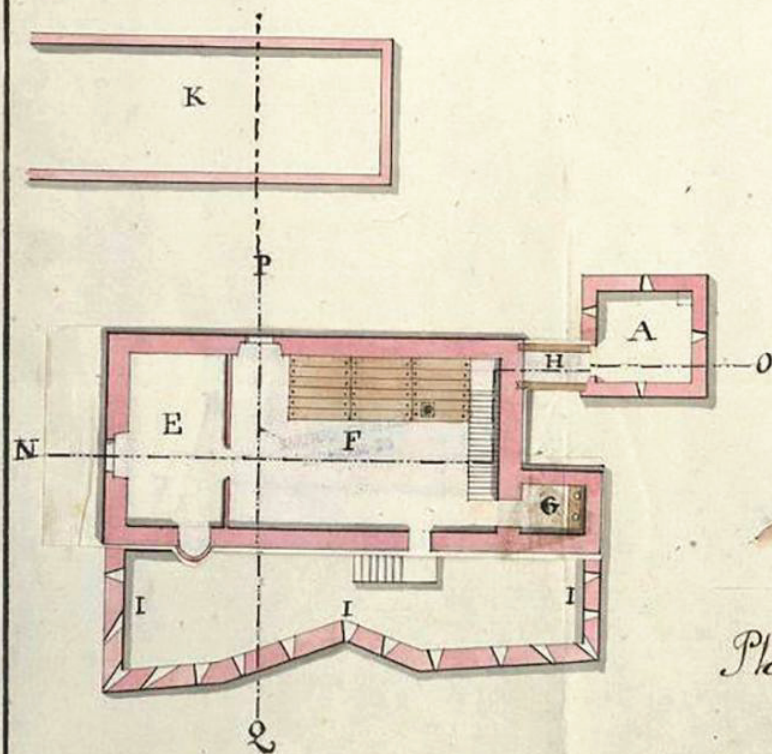
- A Torre.
- B Casa que comunica a
dha Torre.
- C Cisterna.
- D Cocina.
- E Quarto del Oficial.
- F Quartos para los Soldados
en el primero, y segundo piso.
- G Lugar Comun.
- H Fuente Levadizo.
- I Muxalla, ó Recinto
anexionado.
- K Cavalleriza anexada.

Barcelona octubre 3. de
1739
D. Miguel marín

Perfil, y Elevación de la Peña, y Torre

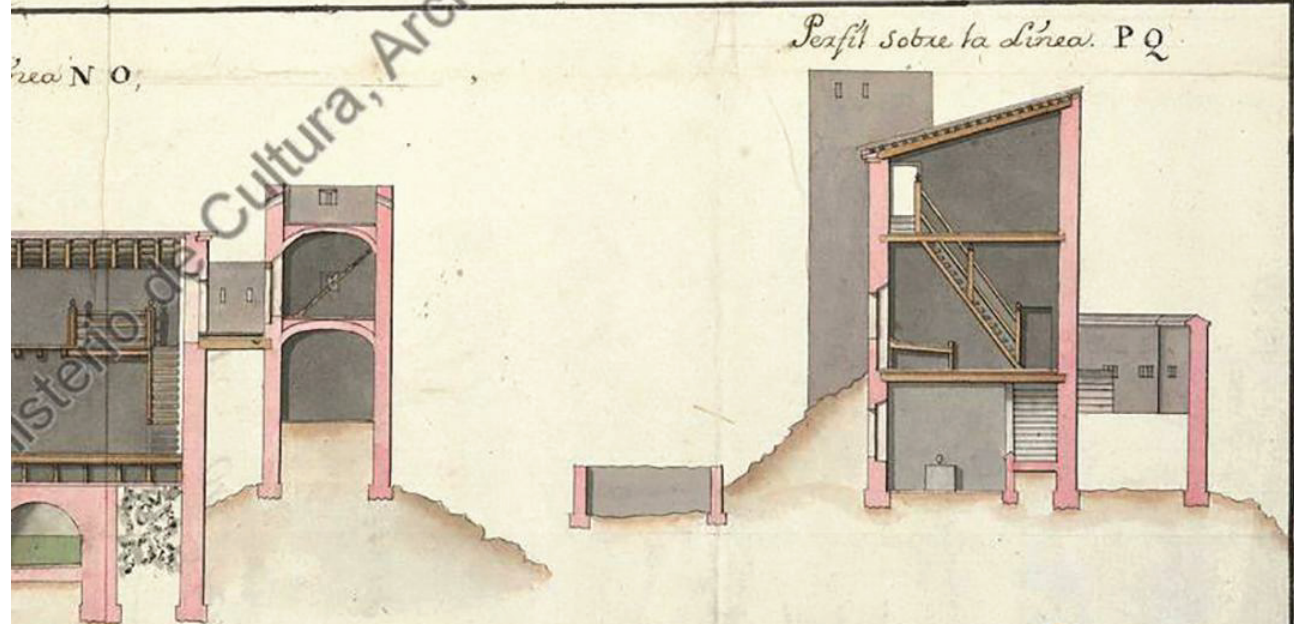

Perfil sobre la Línea N O,

Plano, y Perfiles en grande de la Torre

Peña, y Torre de Mongat, señalado en el Mapa segun la Línea L M

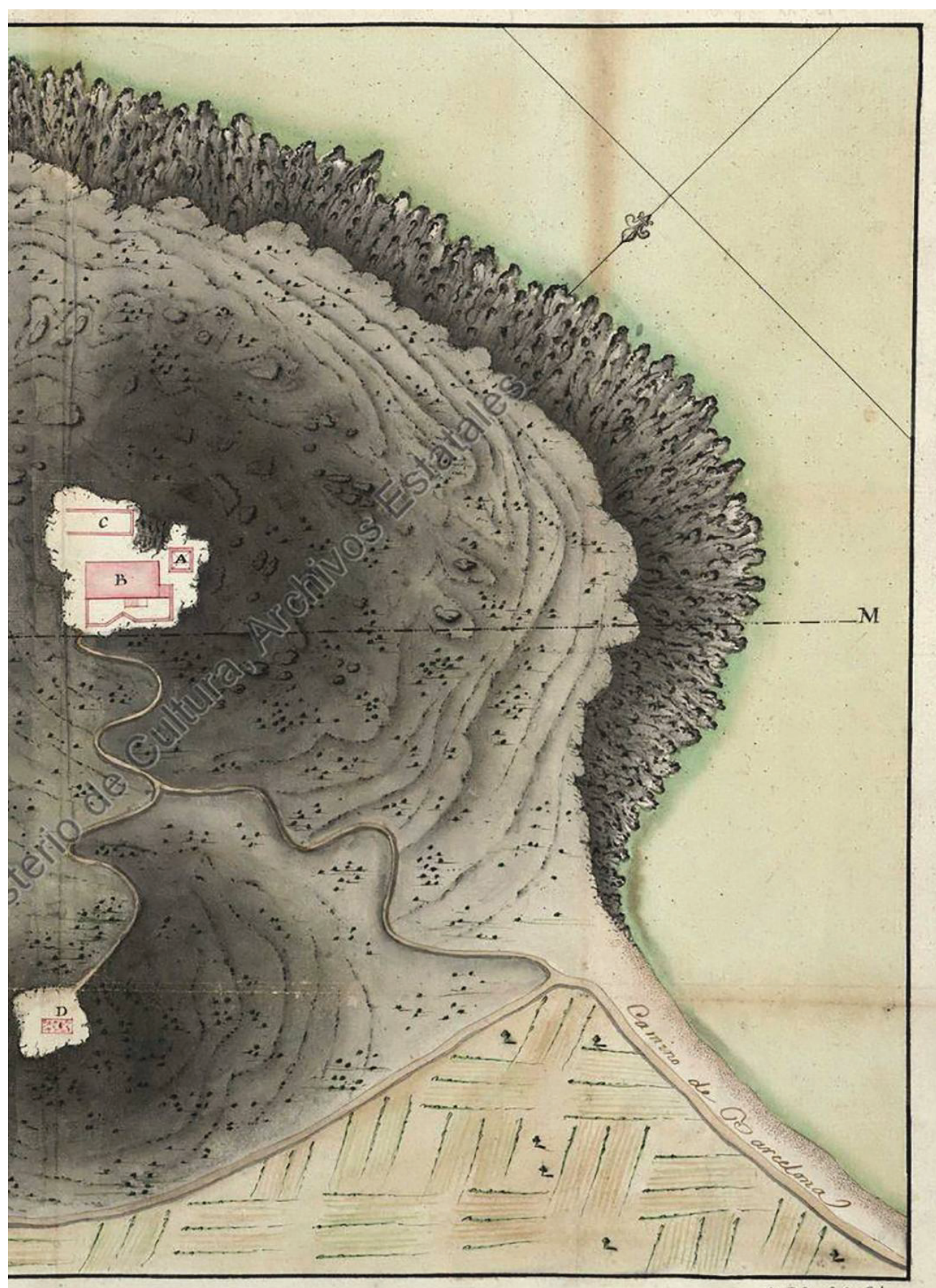
Escala de los Perfiles en grande.

nde de la Torre, y Casa Contigua de Mongat.

NPD, 20, 22

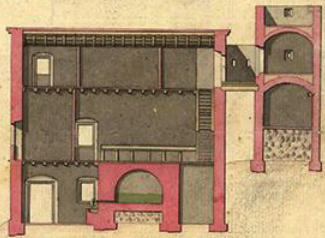

Piano della Casa fuerte llamado Castillo de Mongat.

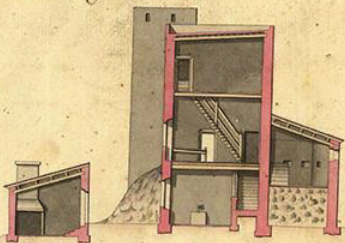
Explicacion..

- A. Torre.
- B. Casa que comunica à otra Torre.
- C. Clostera.
- D. Cocina y Quartel.
- E. Quarto del Oficial.
- F. Casas de Mongat.
- G. Muralla o Recinto fortificado.

Perfil 1.2.

Perfil 3.4.

Escala de los Perfiles.

5 10 20 Varas

Escala del Plano.

5 10 20 40 Varas

1.385

Examinada el 12 de Octubre de 1773

Don Juan de Sison

